

widzialnym. Obsesją Kafki było zestawianie otyłych, starzejących się kobiet z chudymi, chorobliwymi mężczyznami. Można tu doszukiwać się klucza biograficznego, jakoby sam autor miał słabość do opisywanych z taką przyjemnością kobiet. Wstręt wiąże się u Kafki z wieloma symbolami. Do zwierząt wstrętnych będą należeć: myszy, szczury, świnie, robaki, na czele z żukiem. Pojawia się również wstręt do mięsa, jako wstręt do seksualności oraz figury wstrętne same w sobie, ale same nie odczuwające wstrętu: karawaniarze i grabarze. Kafka jawi się w opisie Menninghause jako wspaniały piewca wstrętności, nie tylko poprzez swoją twórczość, ale i życie prywatne, któremu możemy przyjrzeć się w jego *Dziennikach*.

Wszystko, czemu przypatruje się Menninghaus, związane jest ze wstrętem i odczuciem wstrętności, tak w historii literatury, filozofii, jak i w wielu teoriach. Książka ta jest kompendium wiedzy na temat tego, kiedy, kto i w jaki sposób wyrażał się o wstręcie i jak go pojmował. Rozwój koncepcji i ich zmienność w czasie jest tym, co interesuje autora pozycji *Wstręt. Teoria i historia*. Książka jest doskonałym źródłem ukazującym tworzenie się refleksji na temat nowej estetyki we współczesnym świecie. Może ona zainteresować wszystkich tych, którzy zajmują się estetyką, filozofią, czy literaturą, w szczególności zaś jest pozycją niezwykle cenną dla studenta, bowiem sam autor jest profesorem literatury na uniwersytetach w Niemczech i Anglii i w pozycji tej wykładu bardzo przejrzyście i zrozumiale teorie, które nie należą do najłatwiejszych.

Estetyka, którą można by nazwać estetyką wstrętności, gdzie prymarnie miejsce zajmuje odczuwanie odrazy, niesmaku, obrzydzenia, jest nową, być może jedną z najważniejszych gałęzi zainteresowań. To wstręt, jako odpowiedź na dzieło sztuki, zdaje się być oczekiwaną i upragnioną reakcją, wpisaną nierzadko w samo dzieło. Twórcy współcześni, tacy jak choćby: Cindy Sherman, Marina Abramović, Gina Pane, czy na gruncie polskim: Katarzyna Kozyra, Alicja Żebrowska, Grzegorz Klaman, wykorzystują wstręt, by wywołać przeżycie estetyczne w widzu. Jest to często droga, która wydaje się najlepszą, w czasie, kiedy tak często mówi się, że w sztuce było już wszystko i że nie zostało nic, co nie byłoby powtórzeniem.

SYLWIA GÓRA
(Kraków)

KOŁOKWIA BIELAŃSKIE – O RACJONALNOŚCI

Andrzej Chmielecki (red.) *Rozum i przestrzenie racjonalności*, Kolokwia Bielańskie, druga edycja, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2010, s. 247.

Rozum i przestrzenie racjonalności to rezultat drugiej już wewnątrzinstytutowej konferencji naukowej pracowników i studentów Instytutu Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Gdańskiego. Książkę otwiera przedmowa Andrzeja Chmieleckiego, redaktora wydania, a także wprowadzający w problematykę artykuł jego autorstwa, w którym prowadzi on rozważania nad rozumem i racjonalnością, nad istotą i naturą człowieka. Tekst Chmieleckiego pełni rolę poszerzonego wstępu i jest próbą usystematyzowanego spojrzenia na zagadnienie rozumu. Z kolei tytułowe *przestrzenie racjonalności* obejmują formy, aspekty i zakres funkcjonowania rozumu w różnych obszarach ludzkiej aktywności.

Opublikowane w omawianej pracy zbiorowej teksty zostały podzielone na trzy grupy. Pierwszą część zatytułowaną „Człowiek i jego ekspresje” wypełniają artykuły skoncentrowane wokół rozważań nad ludzką egzystencją i duchowością. Ludwik Kostro i Magdalena Gajewska prowadzą swoje rozważania nad ludzką naturą z perspektywy chrześcijańskiej antropologii w kontekście progresji wiedzy i teorii ewolucji. Przedstawiając stanowisko Kościoła katolickiego odnośnie do ewolucji biologicznej i natury ludzkiej duszy, autorzy powołują się głównie na pisma Josefa Ratzingera (obecnego papieża Benedykta XVI), Jürgena Moltmanna – niemieckiego teologa protestanckiego i Biblię. Lech Grudziński również podejmuje rozważania na temat duchowości ludzkiej, jednak prowadzi je w oparciu o poglądy Wilhelma Diltheya – niemieckiego filozofa życia i inicjatora przełomu antypozytywistycznego. W artykule: *O specyfice problemów filozoficznych* Grudziński stara się dowieść, że wyrastające „z natury ludzkiej filozofowanie musi być z istoty swej czynnością niezakończoną” (s. 79), a „uwięzienie myśli w ideologicznych dogmatach” (s. 80) może okazać się groźne dla kultury i samej filozofii. Ostatni artykuł tej części autorstwa Zbigniewa Dymarskiego poświęcony jest antropologicznym dociekaniami filozofii człowieka Leszka Kołakowskiego.

Artykuły zamieszczone w drugiej części, noszącej tytuł „Przestrzenie osobiste”, łączy refleksja nad kwestią racjonalności przekonań religijnych i próba uzasadnienia sensu wiary w kontekście bytu ludzkiego. Marek Pepliński, powołując się na poglądy Alvina Plantingi przedstawia problematykę koncepcji racjonalności przekonań religijnych na tle dwudziestowiecznej analitycznej filozofii religii. Z kolei problem racjonalności niewiary odnajdziemy w artykule pt. *Racjonalność niewiary/niewiara racjonalności. Przypadek Pierre’a Bayle* Saby Kruszyńskiej, która powołując się na myśl filozoficzną Pierre’a Bayle’a przedstawia odwieczny konflikt wiary i rozumu, „podporządkowania religijnych dogmatów i wierzeń aktualnie obowiązującym kryteriom naukowości” (s. 143) – to „problem zarówno dla teologa, jak i dla wierzącego, ale także naukowca i filozofa” (tamże). Relacje wiary i rozumu są również myślą przewodnią tekstów: Celine Głogowskiej i Aleksandry Szulc. Pierwsza z autorek przywołuje poglądy Jeffa Jordana, który uzasadnia pragmatycznie kwestie wiary religijnej. Druga, powołując się na ideologię Paula Tillicha w artykule *Relacja wiary i rozumu w koncepcji Paula Tillicha*, poszukuje zasadności jedności rozumu i wiary, „podstawy pozwalającej określić sytuację, w jakiej znalazł się człowiek i wskazać z niej drogę wyjścia, potrzebną dla odnalezienia wymiaru głębi” (s. 153). Drugą część zamykają rozważania nad Kantowską koncepcją piękna Roberta Rogozieckiego.

Artykuły umieszczone w trzeciej części dotyczą „Przestrzeni publicznych” i obejmują kwestie związane w funkcjonowaniem człowieka jako jednostki społecznej, osadzonej w zinstytucjonalizowanym świecie. W tej grupie tekstów czytelnik odnajdzie artykuły przedstawiające człowieka jako podmiot ról społecznych i aktów prawnych; przemyślenia dotyczące prawa stanowionego i naturalnego; etyczną ocenę postępu technologicznego. Teksty Jarosława Mrozka, Tomasza Kąkola, Romana Piekarskiego, Wojciecha Zielińskiego oraz Gracjana Cimka, poruszają kwestie racjonalności nauki, edukacji, etyki, prawa i polityki.

Rozum i przestrzenie racjonalności to książka starannie przygotowana od strony redakcyjnej. Zgrupowanie opublikowanych artykułów w trzech rozdziałach wprowadza uporządkowanie i stanowi logiczny związek z tytułem pracy. Kompozycja książki stopniowo rozbudza zainteresowanie czytelnika poruszonymi kwestiami. Wybór tematu wiodącego nie jest przypadkowy, gdyż zagadnienie rozumu i racjonalności przewija się niemal przez wszystkie dziedziny filozofii, od zawsze związane z człowiekiem, z jego

postępowaniem i funkcjonowaniem w świecie. Problematyka rozumu, przedstawiona w omawianym tomie, nie dotyczy formalnej sprawności logicznego myślenia, ani epistemologicznego pojmowania „rozumu jako władzy poznawczej odróżnianej od zmysłowości” pisze w *Przedmowie* (s. 9) A. Chmielecki. Jest ujęciem tematu w duchu antropologicznym i aksjologicznym. Publikowane w tomie artykuły łączy fundamentalna kategoria „sposobu bycia człowieka”, w obrębie której „poznanie jest tylko jednym z wymiarów czy aspektów” (tamże). Przestrzenie racjonalności odnoszą się do przejawów funkcjonowania rozumu w różnych sferach aktywności **ludzkiej**. **W tak rozumianej** formule zawierają się wszystkie zamieszczone teksty.

IWONA MARIA MALEC
(Kraków)

ESTETYCZNOŚĆ PRZESTRZENI MUZEALNYCH

Maria Popczyk, *Estetyczne przestrzenie ekspozycji muzealnych. Artefakty przyrody i dzieła sztuki*, Universitas, Kraków 2008.

Maria Popczyk jest estetykiem i teoretykiem sztuki, redaktorką trzech ważnych prac zbiorowych podejmujących tematykę muzeum¹. We wstępie do *Estetycznych przestrzeni ekspozycji muzealnych* stwierdza, że celem podejmowanych przez nią badań jest „porzucenie myślenia o muzeum jako miejscu zachowującym te same, co w XIX wieku sposoby podejścia do artefaktów przyrody i dzieł sztuki oraz wykazanie, że w muzeum dokonuje się daleko idące przeformułowanie tego podejścia” (s. 10). Wyjaśnia ponadto, że nie ma na myśli oczywistej modernizacji, której z konieczności podlega każda sprawnie działająca instytucja, ale chce podkreślić fakt, że muzeum, wraz z postępującymi zmianami, zyskuje nową postać. Oznacza to, że przestaje być autonomicznym miejscem kontemplacji dzieł a staje się miejscem interakcji z odbiorcą. Aby zrealizować przywołane cele badawcze, Popczyk na przedmiot swoich rozważań wybiera przestrzeń ekspozycji – zarówno muzeów naturalnych, jak i sztuki.

Autorka nie traktuje estetyki zgodnie z tradycyjną wykładnią, która w centrum zainteresowania umieszcza dzieło sztuki, jego budowę, wartości oraz znaczenia, które zawiera i przeżyca, jakie wywołuje. Taka filozofia sztuki nie wyjaśnia, jej zdaniem, sztuki awangardowej ani nie pozwala objąć wspólną wykładnią sztuki tradycyjnej i sztuki XX wieku. Zamyśl badaczki polega na tym, aby spojrzeć na dzieło sztuki jako na przedmiot eksponowany w przestrzeni muzeum z perspektywy estetyki, w której zawiera się anestetyka. Popczyk przyjmuje propozycję Wolfganga Welscha, który rozszerza granice sztuki i estetyki otwierając je na to, co pozaartystyczne. Jego estetyka o rozszerzonej formule zawiera estetykę i anestetykę, które razem składają się na dwoistą naturę estetyczności. Teoria ta podejmuje zagadnienie estetyzacji rzeczywistości rozumianej jako przenoszenie tego, co zarezerwowane i swoiste dla sztuki, na inne obszary rzeczywistości (zob. s. 41–43). Estetyzacja taka może polegać na upiększaniu i kształtowaniu otoczenia oraz stylu życia, a także dotyczyć poznania filozoficznego

¹ Wspomniane prace to: *Przestrzeń sztuki: obrazy – słowa – komentarze*, Filia academiae, Katowice 2005; *Muzeum sztuki. Antologia*, Universitas, Kraków 2005; *Muzeum sztuki. Od Luwru do Bilbao*, Katowice 2006, Muzeum Śląskie.